

In memoriam

FRANO ČALE
(1927—1993)

Umro je Frano Čale. Zaključen je njegov plodonosni i iznimno vrijedan stvaralački put. Ono što je ostavio hrvatskoj kulturnoj povijesti ovaj profesor i stvaralac, gospodar i čovjek vjertouz, uistinu je impozantno djelo na kojemu bi pozavidjeti mogli bogatiji i veći narodi od našega hrvatskoga naroda. Talijanist po svom profesionalnom usmjerenju profesor Čale ostvario je prepjeve i prijevode znamenitih talijanskih pjesnika i dramatičara od najranijega doba, preko Dantea, Petrarke, Boccaccia, Goldonija, Foscola, Leopardija i dalje sve do stvaralaca 20. stoljeća. Uz eminentno književnička, Čalina su polazišta u tom smislu i stvaralačko-kritička. Dokazuju to njegova brojna izdanja talijanskih klasika (Talijanska lirika od postanka do Tassa, Zagreb 1968, Petrarca i petrarkizam, Zagreb, 1971, *Classici e moderni della letteratura italiana* (s M. Zorićem) Zagreb 1973, *Francesco Petrarca: Il Canzoniere* — Kanconjer, Zagreb, *Dante Alighieri: Djela I i II* (s M. Zorićem) Zagreb 1976, *Giovanni Boccaccio: Djela I i II* (s M. Zorićem) Zagreb 1981, *Giovanni Pascoli: Pjesme* Zagreb 1982, *Prijevod S. D' Amicove Povijesti dramskog teatra, Goldonijevih memoara, Pirandellove Gole maske*.) Jednakim žarom istraživao je i hrvatsku književnu baštinu, od Držića, Bobaljevića i Hektorovića sve do Iva Vojnovića i A. Halera.

Kao istraživač hrvatske književne povijesti Čale ukazuje na sve što je izvorno i autohtono u odnosu na druge književnosti, posebice talijansku. Tako su nastale njegove brojne komparativističke studije u kojima je njegova pozicija uvijek specifična domaća sredina i njezini stvaraoci, koju uspoređuje sa stanjem života i stvaralačkog djelovanja na drugoj obali, a što mu je isto tako poznato i u što je jednako dobro upućen (O književnim i kazališnim dodirima hrvatsko talijanskim, Dubrovnik 1968,

Na mostu Talija, Zagreb 1979, *Torquato Tasso e la letteratura croata, Usporedbe i tumačenja*, Dubrovnik, 1992, te pred samu smrt 1993. godine knjiga o Goldonijevoj nazočnosti u Hrvata). Uspoređuje motive, formu, te pojedinačne elemente, zaključujući da je specifičnost naših povijesnih tokova i posebne crte naše književnosti, zbog kojih njezino izučavanje i vrednovanje ne može biti usmjereno samo na utvrđivanje osobina u kojima se ono očituje kao refleksi. Tamo gdje su mogući paralelizmi i korelacije, Čale dokazuje jedinstvenost nadahnuća, jedinstvenost motivacije, argumentirajući njezinu posebnost od vjerodostojnosti situacije do njezine poetske simbolike.

U istraživanju utjecaja zanimalo ga je koliko je stvaralac bio u mogućnosti da raznorodne utjecaje filtrira kroz individualni filozofski nazor, kako je univerzalne vrijednosti pjesničke riječi bio moguć uobličiti u adekvatan umjetnički izraz. Za to mu nije nedostajala komponenta misaonosti te jasnih integralnih pogleda na probleme vremena i književnog razdoblja u kojemu je mogao deducirati i suvislu i zaokruženu estetiku jednog pisca. Upozoravajući na naše pisce i talijanske književne pojave, nije se zaustavio samo na specifičnostima našeg književnika. Iskao je prije svega umjetničke rezultate kojima se iskupljivao utvrđeni stilski eklekticism. Kao predstavnik zagrebačke stilističke škole, Čale je svoje spoznaje, produbivši ih sa svjetskim dostignućima u tom pogledu, uobličio u knjigama *Od stilema do stila*, Zagreb 1973, i *Izvor i izvornost*, Zagreb 1984. Držića, svoju veliku temu, određuje tako prema univerzalnim renesansnim razmjerima (*Tragom Držićeve poetike*, Zagreb 1978, kritičko izdanje sveukupnih Držićevih djela I. 1979. i II. 1987). On ište njegovu misaonu nadgradnju, sve izrečeno i ono neizrečeno, Držićevu misaonost satkanu od spekulativnih refleksija. U Držića ga zanima sve: od humanističkih izvora do njegova jezika, od stilskih značajki Držićeve radionice do njegova filozofskoga stava. Na taj način on ulazi u Držićevu scensku i umjetničku dublju misaonu podlogu i njezine dimenzije

koje su, kako zaključuje Čale, složenije od stereotipne strukture renesansne komedije.

U Držićevoj Hekubi vidi ne samo dubrovačku modernu varijantu antičke dikcije, već u toj verziji Euripidove tragedije prepoznaje senzibilitet nove duhovne klime 2. pol. 16. st. i Držićev odnos prema stvarnosti dubrovačkog aristokratskog režima, te europske političke krize (što je Držiću Hekuba — rasprava iz 1968).

Čale istražuje povijest talijanske drame u nas kritički se nadovezujući na već istražene odjeke talijanskoga teatra. Tu je na prvome mjestu Goldoni, s čijim su se teatrom Hrvati upoznali vrlo rano, još za autorova života, i koji je ostao jedan od najomiljenijih klasika svjetske komediografije. U tom pogledu Čalu najviše zanimaju poredbe i prijevodi njegovih komedija i njihov uspjeh u kazalištu. Hrvatske prerade i prijevodi Goldonija i talijanskoga teatra u kontinuitetu od više od stotinjak godina, vjernu sliku razvoja našeg književno-kazališnog i uopće kulturnog života. Čale minuciozno istražuje sve mogućnosti dobre adaptacije i prilagodbe teksta hrvatskoj sredini i najprikladnije jezičnom kodu. Čalina adaptacija Goldonijeva teatra sadržava i afirmaciju nacionalnoga duha koji je prožet karakterističnim shvaćanjem života, vremena i prostora, izmjenama imena, toponimičkih, etničkih i drugih indikacija, ali opet na način da se motiv i opća struktura u potpunosti podudaraju s originalom i da stil prevedenog teksta ne iznevjeri autora. On postiže ugodaj Goldonijeva ritmiziranoga govora, specifičnu harmoniju njegova stila »koji sretno u spontanu nadahnuću izmiruje glazbu jezika i realizam raznogovornoga tona« i dakako, kvalitetu Goldonijeva teatra i njegovu umjetničku snagu u razgovornoj prirodosti i u čaru aktualnosti. Čale je istražio sve adaptacije talijanskih dramatičara u Hrvata, navlastito Goldonija, što ga je uz poredbeno istraživanje kazališnih dodira i različitih društveno povijesnih prilika, te vlastite interpretativne mogućnosti, učinilo izvrsnim prevoditeljem.

Profesor Čale upućuje se tragovima talijanske kulture u hrvatskih književnika ne

da bi im porekao umjetničku izvornost već da bi pojašnjenjem značenja i smisla u njihovoj strukturi osvijetlio stvaralačku predodžbu autorova izbora tuđih misli, izraza, slika i motiva, istaknuo domaće nacionalne korijene. On želi pokazati kako su odnosi hrvatske književne baštine s talijanskom kulturom u razdoblju od 4 stoljeća od Marina Držića i Hektorovića do Vojnovića urodili plodovima koji su se uzgajali u univerzalnome ozračju europske književnosti, ali su sačuvali autohtone značajke domaće gata i podneblja.

Svojim je analogijama Čale uvijek nastojao osvijetliti rječite aspekte aktualnosti, ukazujući na njihovu neposrednu suvremenu rezonancu i toga se držao do kraja svoga stvaralačkog i ljudskog vijeka. U potrazi za univerzalnom vrijednošću Čale je uvijek uspostavljao manje ili više intencionalni odnos prema sasvim određenoj stvarnosti i povijesno uvjetovanim granicama autorove vizije svijeta. U knjizi prijevoda Leopardijevih pjesama (jednoj od pet knjiga koje je objavio u zadnjoj godini života) on upućuje na tragičnu aktualnu situaciju sredine kojoj se njegovi prijevodi Leopardijevih stihova upućuju: »Sudbina se Hrvatske po mnogim značajkama, mutatis mutandis, zaista može usporediti sa sudbinom Pjesnika koji je u duši ranjen i kao pojedinac i kao Talijan; ako je Leopradi prirodu nazvao maćehom, ništa manje ojađena Hrvatska, koja je uvijek pripadala zapadnoj civilizaciji, zemlja kojoj su barbarske horde ubile toliko djece, žena, starih i mladih, i razrušile toliko stotina crkava, spomenika neprocjenjive vrijednosti, bolnica, obdaništa, čitavih gradova, bezbrojnih sela, istu bi kvalifikaciju s razlogom mogla pripisati suvremenom svijetu koji se prema njoj ponašao maćuhinski nebrižno«.

Duboko rastuženi što nas je zauvijek napustio profesor Frano Čale, tješimo se jedino mišlju što nam je njegovo veliko i dragocjeno znanstveno i umjetničko djelo ostalo kao izvorište novih saznanja i trajno nadahnuće.